Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi
International Journal of Turkish World Scientific Researches
Cilt /Volume 7, Sayı/Issue: 2, 2026 Ankara

2026; 7(2): 339-354

Babek Bölgesindeki Yer Adlarının (Oykonimlerin) Etnik Katmanları: Kökeni, Modeli ve Tarihsel Yorumu

Cemile MEHERREMOVA*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 14.7.2026
Kabul Tarihi: 24.10.2026
DOI: 10.54970/turkuaz.1994357

Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

ÖZET

Bu makale, Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne bağlı Babek ilçesi topraklarındaki etno-oikonimlerin (yerleşim yerlerinin adları) kökenlerini incelemekte ve yapısal-anlamsal modellerini belirlemektedir. Çalışma, Araz, Buzgov, Hacıvar, Didivar, Halhal, Nahşınergiz, Nehecir, Payız, Sirap, Şekerebad, Vayhır gibi oikonimlerin etno-onimik temellerini açıklığa kavuşturmaktadır. Çalışmada yer alan her bir toponim mevcut olan etnik katmanların bilimsel versiyonları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Dilbilimsel analizler, incelenen oikonimlerin büyük çoğunluğunun Oğuz/Uz, Kengerli, As/Nahçı, Sak, Ogur, Bus, Sirak, Halha-Moğol gibi çeşitli Türk ve Türk dilli konuşan aşiret adları temelinde oluştuğunu göstermektedir. Çalışma, her bir oikonimin oluşum sürecinde meydana gelen fonetik dönüşüm süreçlerini (damaklaşma, sürtünmeli seslenme, metatez, apokop, lambdasizm, sesli geri çekilme vb.) kapsamlı şekilde inceliyor. Kelime oluşum modelleri açısından yapılan değerlendirme sonucunda, etnonimin doğrudan oikonime dönüşmesi, sıfat + etnonim yapısı, etnonim + hidronimik topoformant modeli ve aidiyet eki + topoformant kombinasyonu olmak üzere çeşitli adlandırma modelleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Babek bölgesinin etno-oikonimleri, bölgenin çok katmanlı tarihsel-etnik tarihinin onomastik bir izini oluşturmaktadır. Bu isimler, tarihin en çeşitli dönemlerinin etnik izlerini günümüze kadar korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Babek, Etnotoponim, Nahçıvan, Kengerli, Oğuz/Uz

Ethnic Layers of Oikonymys in the Babek Region: Origin, Modeling and Historical Interpretation

ABSTRACT

This article examines the etymological origins and delineates the structural-semantic models of ethno-oikonyms (settlement names) distributed across the territory of the Babek District within the Nakhchivan Autonomous Republic of Azerbaijan. The study elucidates the ethno-onymic foundations underlying specific oikonyms, including Araz, Buzgov, Hajivar, Didivar, Khalhal, Nakhshinyargiz, Nahajir, Payiz, Sirab, Shekerabad, and Vaykhir. The scientific hypotheses regarding the coexisting ethnic strata embedded within each toponym are critically evaluated through a comparative analysis. Linguistic analysis demonstrates that the vast majority of the investigated oikonyms were formed on the basis of various Turkic and Turkic-speaking tribal designations, such as the Oghuz/Uz, Kangerli, As/Nakhchi, Saka, Ogur, Bus, Sirak, and Khalkha-Mongol. Furthermore, the paper thoroughly delineates the sequential phonetic modification processes (including palatalization, spirantization, metathesis, apocope, lambdacism, and vowel retraction, among others) that manifested during the evolutionary trajectory of each oikonym. In terms of word-formation morphology, several distinct paradigms were identified: the direct oikonymization of ethnonyms, the "adjectival component + ethnonym" configuration, the "ethnonym + hydronymic topoformant"

* Araştırma görevlisi. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahçıvan bölümü, Nahçıvan, Azerbaycan. E-posta: CemileNihatMeherremova@gmail.com, Orcid Id: 0009-0007-4494-1143

framework, as well as various combinations involving possessive suffixes combined with topoformants. Ultimately, the ethno-oikonyms of the Babek region constitute an onomastic repository of the territory's multi-layered historical-ethnic mosaic, preserving the indelible imprints of diverse historical epochs up to the present day.

Keywords: Babek, Ethnotoponym, Nakhchivan, Kangerli, Oghuz/Uz

1. GİRİŞ

Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne bağlı Babek ilçesi topraklarında bulunan yer adları arasında, etnik isimlere dayalı olarak oluşturulmuş çok sayıda oikonim (yer ismi) bulunmaktadır. Bunların arasında hem etnonimlerin doğrudan hem de dolaylı yoldan yer almasıyla oluşan toponimleri görmek mümkündür. Bu çalışmanın temel amacı, Babek ilçesi topraklarındaki oikonimlerin etnik kökenini belirlemek, yani bu isimlerin hangi kabilelerden türediğini, hangi fonetik değişikliklere uğradığını, hangi kelime oluşum modellerine göre oluşturulduğunu belirlemek ve böylece onomastik gereçler aracılığıyla bölgenin etnik tarihini aydınlatmaktır. Çalışmanın önemi birkaç faktöre bağlıdır. Öncelikle, Babek ilçesi topraklarında yer alan etnonimlerin sistematik biçimde derlenmesi ve kapsamlı bir analize tabi tutulması, bu alandaki önemli bir bilimsel boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır. İkincisi, bugüne kadar bir dizi oikonimin yanlış yorumlanması, bu açıklamaların bilimsel bir bakış açısıyla düzeltilmesini gerektirmektedir. Üçüncüsü, bölgedeki oikonimler üzerine bugüne kadar yapılan analizler çoğunlukla anlamsal anlamlarını ortaya çıkarmaya veya tarihsel bağlamlarını açıklamaya hizmet etmiş, etno-oikonimlerin dilsel özü, yapısı ve oluşum modelleri ise çoğu durumda göz ardı edilmiştir.

Araştırmanın bağlamını, problemini ve amacını burada açıklayınız. Alan yazındaki ilgili çalışmaları araştırma sorusuyla ilişkilendiriniz. Bu paragrafı makalenizin giriş metniyle değiştiriniz.

2. YÖNTEM

Çalışma, karmaşık bir metodolojik yaklaşım temelinde yürütülmüştür. Çeşitli alanlardan (dilbilim, tarihsel yer adları, karşılaştırmalı dilbilim, etnografi ve tarih yazımı vb.) yöntemlerin paralel olarak uygulaması, çalışmanın ana metodolojik çerçevesini oluşturmaktadır. Yer adlarının modern biçimleri, özellikle XII ve XX yüzyıllara ait Osmanlı ve Rus kaynakları olmak üzere, tarihsel kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu yöntemin uygulanması, bazı yer adlarının ilk fonetik biçimlerinin yeniden yapılandırılmasına ve dilbilimsel ve içeriksel olarak meydana gelen değişikliklerin sıralı olarak izlenmesine olanak sağlamıştır. Yapısal-anlamsal analiz yöntemi kullanılarak her yer adı morfolojik açıdan bileşenlerine ayrılmış; her bir bileşenin (kök, ek, toponimik unsur, sıfat unsuru) sözcüksel anlamı ve dil bilgisel işlevi belirlenmiştir.

Etno-oikonimlerin tarihî biçiminden günümüzdeki biçimine geçişini açıklamak amacıyla fonetik rekonstrüksiyon yönteminden yararlanılmıştır. Bu sırada, damaklaşma (s→ş), sürtünmeli ses değişimi (q→x, b→v), affrikasyon (ç→ş→h), metatez (n/r pozisyonlarının değişimi), lambdazm (r→l geçişi), sesli harf çekilmesi (e→ı), apokop (kelime sonunda ses düşmesi), epentez (iki ünsüz arasında geçiş ünsüzünün oluşumu), senkop (vurgusuz pozisyonda bir ünlünün azalması) gibi fonetik olgulara özel önem verildi.

Önemli konulardan biri, mevcut bilimsel literatürde öne sürülen tüm etimolojik versiyonların etimolojik-eleştirel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi olmuştur. Bu karşılaştırmalı yaklaşım, en ikna edici etimolojik varsayımın seçilmesini temellendirmeye imkân tanımıştır.

3. BULGULAR

3.1. Araz Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek ilçesi sınırları içindeki etno-oikonimlerden bahsederken, ele alınması gereken ilk oikonim Araz köyüdür. Araz köyünün adı etnonimsel bir birim içerse de, bu oikonim doğrudan etnonimden değil, etnohidronimden türemiştir. Yani, Araz hidroniminin yerleşim yerine atanması sonucu ortaya çıkmıştır. Babek bölgesinin güney sınırından geçen Araz Nehri'nin adının kaynaklarda Araz, Atrapatakan, Araks, Arras, Ar-ras, Uveys vb. biçimlerde geçtiği bilinmektedir. T. Hajiyev, araştırmaları sonucunda, bu adın Az/Uz etnoslarının onuruna verildiği kanaatine varmıştır (Hacıyev, 1984: 125-136). N. Asgarov ayrıca Araz'ı "Az/As kabilelerine ait su" olarak da açıklamıştır (Əsgərov, 2002:22-23). Adil Bağırov ve Firudin Rzayev bu yönde bilimsel analizi daha da derinleştirerek, yer adının anlamsal açıklamasını "as erlere ait su" olarak vermişlerdir (Bağırov, 2012: 121; (Naxçıvan folkloru antologiyası, 2011: 453). Araz kelimesinin kendisi kavramsal açıdan karmaşık bir yapıya sahiptir ve bir hidronim olarak analizinde bu noktaya dikkat etmek önemlidir. Bir oikonim olarak Araz kelimesi, basit bir yapıya sahip bir yer adı olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu isim, hidronimden oikonime doğrudan geçiş sonucu ortaya çıkmıştır. Aslında bu isim, Nehrem köyünün idari birime dahil bir yerleşim yerine, 1 Mart 2003 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından kabul edilen 423-IIQ sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu ile verilmiştir (Naxçıvan Muxtar Respublikası şəhər və rayonlarının inzibati ərazi bölgüsündə qismən dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2003). Adın tarihi temeli onun aynı bölgeden geçen Aras nehri ile, "Aras" ismi ise as türkleri ile ilişiklidir.

3.2. Buzqov Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Bölgede etno-oikonim olarak açıklanan yer adları arasında Buzgov köylerinin adı da (Aşağı Buzgov ve Yukarı Buzgov) bulunmaktadır. Coğrafi konumları nedeniyle iki yer adının karşılıklı olarak oluştuğu ve "Aşağı" ve "Yukarı" kelimelerinin onları birbirinden ayırt etmek için kullanıldığı bilinmektedir. Yer adının etno-onimik içeriği Buzgov kısmı ile bağlantılıdır. Köyün adı "Nahçıvan sancağının müfessel defteri"nde Buzghav olarak kaydedilmiştir (Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri, 2001: 134-135).

Buzgov (Bozgov) oikonimi ile ilgili olarak bilimsel literatürde çeşitli etimolojik versiyonlar oluşturulmuştur. Bazı yazarlar, İran dillerindeki bu yer adını yanlış bir şekilde zootoponim olarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu açıklamaların bazıları, yer adının ilk kısmı olan "Buz/Bız"ın İran dillerinde "keçi", "Ğav/Gav/Gov"un ise "öküz, sığır" anlamına geldiğini göstermektedir. Köyün etnolojik tarihine ilişkin çalışmalar, İran dillerini konuşan grupların Buzgov'da veya komşu yerleşim yerlerinde hiç yerleşmediğini göstermektedir. Bu nedenle, köyün adının böyle bir açıklaması mantıklı değildir.

Araştırmacıların büyük çoğunluğu, Buzgov yer adının etnonimik bir unsur içerdiği konusunda görüş birliği içerisindedir. Bununla birlikte, hangi kabileyle ilişkilendirildiği konusunda görüşler farklılık göstermektedir. Buzgov adının XVI.-XVIII. yüzyıllara ait kaynaklarda kaydedildiğini yazan Adil Bağırov, bu yer adının Boz Oklar (Oğuzlar) adıyla bağlantılı olarak oluştuğunu söylemiştir (Bağırov, 2008: 114).

Azerbaycan Toponimləri. Esiklopedik lüğat'inin 1999 baskısında, bu yer adı, ikinci bileşene dayanarak Peçeneklerin Gov kabilesinin adıyla ilişkilendirilmiştir. Bu tür bir anlamsal açıklamada, "boz" rengi, "gov" ise Peçenekler-Govları ifade eder (Azərbaycan toponimləri, 1999: 50). Kafkasya'nın diğer bölgelerindeki (Tiflis ilinin Duşet ilçesindeki Kob, Yelizavetpol ilçesindeki Kovlar-Sarlı, Bakü ilinin Göyçay ilçesindeki Govlar-Hınıslı, Şamahı ilçesindeki Gov dağı, şimdiki Tovuz'daki Govlar köyü) "gov" kelimesini içeren yer adlarını açıklayan bir dizi yazar, "gov"

kelimesini çeşitli şekillerde yorumlamıştır. B.Budaqov göre: *"Azerbaycan'da "gov" kelimesi, çakmaktaşında (pamuktan yapılmış) kullanılan "gov" anlamına gelir. Ancak Q.Qeybullayev, gov'un (eski Rus kaynaklarında "kou", "kov") Kıpçak kabilelerinden birinin adı olduğunu ve Azerbaycan'da Govlar, Govlar-Sarılı ve diğer köylerin isimlerinin bu kabilenin adını yansıttığını kanıtlamıştır* (Budaqov, 1994: 72). A. Gurbanov, Kov kabilesinin Orta Çağ'ın başlarında kuzeyden Azerbaycan'a geldiğini belirtirken, T. Əhmadov ise IX-X veya XI. yüzyılın ortalarında Ural ve Volga nehirleri arasından Azerbaycan'a geldiğini belirtmektedir (Baxşıyeva, 2010: 168).

Firudin Rzayev ise söz konusu yer adının Gov etnonimiyle olan bağlantısını kabul etmemektedir. Araştırmaları, Peçenek konfederasyonu içinde Yavdu Erdim, Billava, Bortolmat, Kabuksin Çula, Suru Kolbay, Kuerchi, Çur, Karabay, Yazy Kapan, Böri Tolmaç ve Bula Çoban gibi kabile isimlerinin bulunduğunu göstermektedir. F. Rzayev, bu kabileler arasında Kov kabile adının bir benzerliğinin olmadığını yazmıştır (Məhərrəmova, 2019). M.Təhmasib bu yer adının tarihini daha eski zamanlara bağlayarak, onu Med kabilelerinden biri olan "buslar" ile ilişkilendiriyor. Boz Oğuzların kendilerinin de Med busların torunları olduğunu gösteriyor (Təhmasib, 2005: 63).

Firudin Rzayev, Türk dillerinin diyakronik fonetik düzenliliklerine atıfta bulunarak, asimilasyon süreçlerini şu şekilde açıklamıştır: *"Bu yer adlarının, Bus kabilesinin adından ve eski Türkçedeki "vatan, yurt, beşik" anlamına gelen gav/kap kelimesinden türediği ve Türk dillerine özgü söz, kög, vöp ses değişimlerinin de eklendiği sonucuna varabiliriz. "Bus yurdu" anlamında olduğunu daha doğru kabul ediyoruz"* (Rzayev, 2017:323 ; Məhərrəmova, 2020: 16). Dolayısıyla, fonetik düzenliliklere (s≈z, k≈g, v≈p fonetik ikameleri) ve leksiko-semantik argümanlara (gav/kap = "toprak") dayanan ikinci kavram, Buzgov oykoniminin "Bus'un yurdu" anlamına geldiğini öne sürmektedir. Bu açıklama, etnotoponimik yapının tipolojik özellikleriyle tutarlıdır ve kabile adı + yerleşim yeri biçim modelini doğrulamaktadır.

3.3. Badaşgan Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek bölgesinde yer alan Badaşgan köyünün adının etnotoponimden türediğine dair bazı hipotezler de bulunmaktadır. F. Rzayev, adın ilk halinin Budi+as+kan olduğunu iddia etmiş ve Budi'yi bir kabile adı olarak değerlendirmiştir. Bu bileşenlere ayrıldığında Badashgan'ın "Güçlü Budi'nin Yeri" olarak açıklanabileceğini yazmıştır (Rzayev, 2017: 350). Faik Elekberli, Budi halkının adını Midyan (Mada) devletinin oluşumuna katılan kabilelerden biri olarak kaydetmiştir. Busay, Partaken, Budi, Magh, İstrokhat, Arizant gibi Midyan kabilelerinin Türk kökenli olduğunun tarihçiler ve dilbilimciler tarafından zaten kabul edildiğini yazmıştır (Elekberli, 2021: 92). Her ne kadar ilgi çekici bir hipotez olsa da, Badaşgan/Badaxşan yer adının etnotoponim olarak değerlendirilmesini destekleyecek yeterli kanıt henüz mevcut değildir. Ayrıca, söz konusu yerleşimin Orta Asya'daki Bedehşan vilayetinden göç eden topluluklar tarafından kurulduğunu doğrulayan güvenilir kaynaklara rastlanmamaktadır.

3.4. Hacıvar Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Hacıvar toponimi çoğu kaynakta kişi adıyla ilişkilendirilse de son yürüttüğümüz araştırmalar farklı bir sonuca ulaşmamıza imkân tanımaktadır. Adil Bağırov, XVI. yüzyılın sonlarına ait Osmanlı kaynaklarına atıfta bulunarak, o dönemde Nahçıvan bölgesinde Hacıvar adında bir köyün bulunduğunu yazmıştır (Bağırov, 2008:215). İvan Şopen`in eserinde ise, Nahçıvan vilayetinin Nahçıvan ilçesine bağlı iki Hacıvar köyü yer adı geçmektedir (Yuxarı Hacıvar və Aşağı Hacıvar) (Shopen, 1852:491). XX yüzyılın başlarında Vasili Qriqoryev bu köyün adını Hacıabad olarak kaydetmiş ve yıkıldığını vurgulamıştır (Qriqorev, 1833:132).

Konuyu açıklığa kavuşturmak adına belirtilmelidir ki Rus dilinde "h" harfi yer almadığından Rus kaynaklarında toponim Khacivar, Gacivar, Gaciabad biçiminde kaydedilmiştir. Ayrıca, bu yer adının Sovyet döneminde baskıya maruz kaldığı da belirtilmelidir. O dönemde, ateizm resmi bir

ideoloji olarak teşvik edildiği ve dine karşı mücadele doruk noktasına ulaştığı için, köyün adı Müslümanlar için kutsal olan Hac ibadetiyle ilişkilendirilmiş ve 1936'da Azadkend adıyla değiştirilmiştir. (Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Arxivi , Fond 40, siyahı 1, iş 348).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, farklı zamanlarda yapılan çoğu semantik analizde, Hacı yer adı, İran kökenli var (yer, köy) kelimesinin bileşenleri ve kişisel isim temel alınarak açıklanmış ve "Hacı'ya ait köy" olarak yorumlanmıştır. Vaktiyle meslektaşımız Rüzgar Camal ile birlikte yürüttüğümüz araştırmada ilk olarak, köy adının sabit bileşeni olan Hacı sözcüğünün burada bir kişi adı olmayıp İslam dinine ait "Hacı" unvanıyla ilişkili olduğu sonucuna varmıştık. (Məhərrəmova & Camal, 2025: 105-106). Bununla birlikte, önde gelen yer adbilimci Adil Bağırov'un makalelerinden birinde verdiği bilgi ilginçtir. Araştırmacı Hacıvar'ı; Karahanbeyli, Yurtçu, Billici, Çığatay ve Gomanlarla birlikte Kengerli kabilelerinden biri olarak belirtmiştir (Bağırov, 2015: 7). Hacıvar oikoniminin, Kengerli-Hacıvar kabilesinin yer adının değiştirilmesi sonucu ortaya çıkan bir etnonim olduğu varsayılabilir. Hacıvar oikoniminin, Kengerli – Hacıvar boyunun toponimleşmesi sonucunda ortaya çıkmış bir etno-toponim olduğu tahmin edilebilir. Bununla birlikte, Kengerlilerin bir boyu değil de oymağı olan Hacıvarlılar adını yaşadığı coğrafyadan mı almıştır, yoksa kendi adını yaşadığı yere mi vermiştir?! Pratik açıdan her iki varsayım da mümkün görünmektedir.

3.5. Didivar Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Hacıvar'da olduğu gibi Didivar yer adında da etnonimik ögeler tespit etmek mümkündür. XX. yüzyıl kaynaklarında, Didivar adlı köy, Şerur-Dereleyaz bölgesinin bir parçası olarak listelenmiştir (Pagirev, 1913: 120). Bu döneme ait diğer kaynaklarda, bu yer adının "Didveng" ve "Didavar" varyantlarına da rastlanmaktadır (Şopen, 1852: 494). Günümüzde Babek ilçesinin idari bölgesine bağlı olan köyün adı, Konstantin Nikifiroviç Smirnov tarafından Diduvar ve Dedivar olarak kaydedilmiştir. Smirnov, bu yer adının "çok dilli" anlamına geldiğini yazmıştır (Smirnov, 1999: 52).

Araştırmacılar, söz konusu yer adının yapısal ve anlamsal özelliklerinin açıklanmasına yönelik çeşitli görüş ve yorumlar ileri sürmüşlerdir. Q. Qeybullayev ve B. Budaqov'a göre, yer adı eski Farsça dida - "kale" ve var - "yer" kelimelerinin birleşiminden türemiştir. Bu yaklaşım, (Budaqov & Qeybullayev, 2004: 47) sözcüksel ödünçleme ilkesine dayanmaktadır. Dilbilimsel zayıflığı, "dida" kelimesinin klasik Farsçada esas olarak "göz, görüş" anlamında kullanılması, "kale" anlamının ise terminolojik olarak ikincil ve alan olarak sınırlı olmasıdır.

Başka bir kaynak ise Farsçada "didi"nin "buluş, buluşma", var ise "yer, vatan, ikametgah" anlamına geldiğini ve Didivar'ın "iki nehrin birleştiği yerde bulunan köy" anlamında kullanıldığını belirtmektedir (Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti, 2007: 233). Araştırmamızın bulguları, söz konusu yaklaşımın geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu versiyon semantik motivasyon açısından ilgi çekici olmakla birlikte, temel sorun "iki nehrin buluştuğu yer" anlamının toponimin bileşenlerinden doğrudan türetilememesidir. Söz konusu anlam, gerçekte oikonime sonradan ve çağrışımsal olarak yüklenmiş görünmektedir. Bu nedenle, söz konusu semantik açıklama yapısal açıdan yeterince temellendirilmiş değildir ve büyük ölçüde yapay bir yorum niteliği taşımaktadır.

Araştırmacılar, söz konusu oikonimin Kengerli kabilelerinden birinin adıyla ilişkili olabileceği ihtimalini göz ardı etmişlerdir. Dolayısıyla K.N. Smirnov, Didivar halkını Kengerli kabilelerinden biri olarak tanımlamıştır. Oikonimin bu kabilenin adından esinlenerek oluşturulmuş olması muhtemeldir (Məhərrəmova & Camal, 2025: 106). Dolayısıyla, Didivar kelimesinin anlamsal açıklamasındaki etnotoponim hipotezi dilbilimsel olarak daha tutarlıdır. Birincisi, türetme süreci burada açıkça görülebilir. Kabile adının oikonim haline gelme olasılığı yüksektir. İkincisi, Azerbaycan ve Nahçıvan bölgelerinde bu modele dayalı toponimlerin oluşumuna dair çok sayıda

örnek görmekteyiz ve bu, bölgeye özgü üretken bir kelime oluşturma modelidir. Didivar etnotoponimi, Nahçıvan topraklarındaki Kengerli, Karabağlı, Culfa tiplerinin adlarıyla yapısal bir analoji oluşturmaktadır. Didivar oikonimini sözcüksel bileşenlere ayırmanın ve bunlara doğrudan Farsça anlam yüklemenin temelsiz bir anlamsal yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz.

3.6. Halhal Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek bölgesindeki Halhal köyünün adı da etnonimik kökenlidir. Benzer veya paralel yer adları Azerbaycan topraklarında yaygındır. Örneğin, tarihi kaynaklar, Güney Azerbaycan topraklarında Halhal yer adının XIII. yüzyıldan beri var olduğunu doğrulamaktadır (Qeybullayev, 1991: 153). Batı Azerbaycan, Gürcistan ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin tarihi topraklarında bu toponim esas olarak XIX. yüzyılda kaydedildi. Halhal adı verilen yer adlarına Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer bölgelerinde de (Qebele'de) rastlanmaktadır. Q.Voroşil, Ortaçağ Alban kaynaklarına atıfta bulunarak, Alban (Arran) devletinin çarlarının Halhal denilen bölgede bulunduğunu yazdı(Voroshil, 1984: 139-140) . Yer adları uzmanı Adil Bağırov, Halhal yer adı üzerine çeşitli yazarlar tarafından yapılan analizlere atıfta bulunarak, bu kelimenin "hayvanların tutulduğu yer", "koma", "küçük yerleşim yeri" ve "kışlak" olarak yorumlandığını belirtti. Ayrıca M.Vəliyevin (Baharlı) Halhal kelimesini etnonimik anlamda açıklamasına ilişkin bilgiler de vermişdir (Bağırov, 2008: 4). Etnonimik anlamda, XIX. yüzyıl Rus yazarı Vasili Grigoryev, Nahçıvan bölgesindeki Halhallardan bahsetmiştir. Halhallı kabilesinin Kengerlilerin bir kolu olduğunu ve Vayhır köyüne yerleştiğini yazmıştır (Qrigorev, 1833: 32). K. Smirnov, köyün adını Halhalı şeklinde kaydetmiş ve burada Kengerlilerin yaşadığını vurgulamıştır. Nahçıvan arşivinden elde edilen deftere dayanarak, araştırmacı 28 Kengerli soyunu adlandırmış ve bunların arasında Halhallı soylarının da bulunduğunu yazmıştır (Məhərrəmova & Camal, 2025: 11).

M.Veliyev (Baharlı), Halhallı kabilesinin Safevi döneminde Azerbaycan'a geldiğini ve göçebe bir kabile olduğunu yazmıştır (Vəliyev, 1993:70). Adil Bağırov da araştırmaları sonucunda Halhal'ın Kengerli kabilelerine ait bir köyün adı olduğu sonucuna varmıştır. İ.Verdiyev'e göre, Halhal adı, eski Türk kabilelerinden biri olan Gargar etnoniminden türemiştir. Verdiyev, Gargarların bir grup araştırmacı tarafından Türkçe konuşan, diğer grup tarafından ise Kafkas dilleri konuşan olarak kabul edildiğini yazmaktadır. Araştırmacı Kamilla Trever, Gargarların MÖ 3. yüzyılda Kafkas Dağları'na yerleştiğini ve daha sonra dağlardan Karabağ ovasına yayıldığını göstermektedir. Araştırmacılar M. Zehtabi və M.Ismayılov da Gargarların MÖ 4.-2. yüzyıllarda Kafkas Dağları'nın eteklerine yerleştiğini belirtiyor (Verdiyev, 2025). Halhal yer adının Gargarlarla bağlantılı olarak oluşmuş olması mümkün mü? Dilbilimsel açıdan değerlendirildiğinde, bu tür bir oluşum süreci bütünüyle mümkün görünmektedir. Eğer Halhal kelimesinin gargar kelimesinden türediği hipotezini kabul edersek, bu süreç bilimsel açıdan şu şekilde açıklanabilir. Kelimede iki defa "q" sesinin "x"-ya çevrilmesi baş vermiştir. Dilbiliminde buna spirantizasyon denir. Bu süreç gerçekleştiğinde, patlayıcı (plosif) "q" sesi sürtünmeli (frikatif) "x" sesine dönüşebilir. Bu değişim Türk dillerinin Oğuz gruplarında nispeten nadir olsa da, Kıpçak grubuna ait Türk dillerinde bu tür sözcüksel geçişlere rastlanabilir. Gargar'dan Halhal'a dönüşüm sırasında ikinci değişim ise "r" sesinin "l" sesiyle değiştirilmesidir. Dilbiliminde buna rotasizm > lambdasizm geçişi denir. Bu, modern Türk dillerinde nispeten nadir görülen, ancak belirli lehçelerde ve tarihsel katmanlarda meydana gelen bir süreçtir. Çalışmalar, Bulgar Türkçesinde (Hazar, Proto-Bulgar, Suvar dilleri) "r" ve "l" değişimlerinin yaygın olduğunu göstermektedir. Halhal adının, Orta Çağ başlarında Kafkasya Albanyasın'da meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak alındığı ve bu dönemde Sabirlerin, Bulgarların ve Hazarların Azerbaycan topraklarına ardı ardına akın ettiği göz önüne alındığında, yerel Türk Gargar halkına Halhal demiş olmaları muhtemel görünmektedir. Gargar'dan Halhal'a geçiş, Türk dillerinde ardışık olarak uygulanan spirantizasyon (q>x) ve lambdasmizasyon (r>l) süreçlerinin bir sonucu olarak, muhtemelen örtüşen fonetik dönüşüm ve etimolojik uyarlamanın bir sonucu olarak gerçekleşmiş olabilir. Başka bir ifadeyle, Halhal yer adının Gargar etnoniminin izlerini taşıması ihtimali göz ardı edilemez. Gerçekleştirdiğimiz

analizler, Halhal toponiminin etnonimik kökenine ilişkin alternatif bir açıklama ileri sürmemize olanak sağlamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, "Halhal" sözcüğü bir yer adı olarak Güney Azerbaycan topraklarında XIII. yüzyıldan itibaren kayıtlarda görülmektedir. Bilindiği üzere, XIII. yüzyılda Nahçıvan da dahil olmak üzere Azerbaycan toprakları Moğolların işgali altındaydı. Hulagu Han'ın birliklerinin bir parçası olarak Azerbaycan'a, Nahçıvan da dahil olmak üzere gelen Türk ve Moğol kökenli kabileler, yerel halkla yavaş yavaş bütünleşti (Kelbizade, 2016: 55). Moğol kabilelerinin isimleri arasında Halha veya Galga etnonimi bulunur. Halha-Moğollar, günümüzde Moğolistan nüfusunun çoğunluğunu oluşturan en büyük gruptur. "Halha" etnik adı, Moğolca "halhlah", "halhavch", "hamgaalakh" ve "khalhavch" kelimeleriyle ortak bir kökene sahiptir ve Azerbaycan diline çevrildiğinde halha", "örtü" ve "engel" anlamına gelir (Ochir, 2016: 188-192) . Celayir ve Kengerat (Kongorat) gibi Moğol grupları, halha Moğollarının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Daha yakından değerlendirildiğinde, her iki grubun da Nahçıvan ve genel olarak Azerbaycan nüfusunun etnogenez sürecinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Elnur Kalbizada, Hulagu yöneticilerinden Guti Hati'nin Nahçıvan'a yerleşmesinden sonra, onun mensup olduğu Türkçe konuşan Konkurat (Kengerat) kabilelerinin de Nahçıvan'a yerleştiğini ve geniş ayrıcalıklardan yararlandığını yazmaktadır. Yazar, Konkuratların Moğollar tarafından Moğol olarak değil, Tatar (Türk) olarak algılandığını analiz edip göstermektedir (Kelbizade, 2016: 56).

Bu varsayımı temel alırsak, sorunun açıklaması dilbilimsel açıdan değişir. Bu durumda, Halhal, fonetik değişiklikler (Gargar - Halhal geçişi) sonucu etnonimden türetilmiş bir oikonim olmaktan çıkar. Halha–Halhal geçişinin gerçekleştiği kabul edildiği takdirde, söz konusu oikonimin etnonimden morfolojik türetim yoluyla oluştuğu sonucuna varılabilir. Bu geçiş, "-l" ekinin eklenmesiyle gerçekleşmiştir. Türk dillerinde, özellikle Moğol dilinin etkilediği bölgelerde, "-l", "-lıq", "-la" ekleri yer adlarını oluşturmak için yaygın olarak kullanılır. Bu unsur, fiilden ya da isimden türetim gerçekleştiren bir ek niteliğinde olmayıp, yalnızca yer adının oluşumunda görev alan bir topoformant olarak işlev görmektedir.

Moğolca anlambilimine göre açıklandığında, Halha etnonimi "kalkan, bariyer, koruyucu" anlamına gelir. Bu anlam, Moğol kabilesinin askeri birlik karakterini yansıtır. Halhal yer adı, bu kabilenin yerleştiği yer, belki bir sınır, kale veya kontrol noktası olarak kullanılabilir. Ancak bu artık sözcüksel-anlamsal bir türetme değil, etnonimin yer adı haline getirilmesidir. Moğol etnonimi Halha`dan Halhal yer adının türetilmesi daha basit, daha doğal ve dilbilim açısından fonetik sorunlardan arındırılmıştır. Burada q > x, r > l geçişleri gerçekleşmemiştir, sadece etnonime -l eki eklenmiştir. Bu durum, XIII. yüzyıldan itibaren Moğol kabilelerinin Azerbaycan topraklarına yerleşmesiyle bütünüyle örtüşmektedir.

Halhal köyünün etnik kökenine ilişkin üçüncü hipotez, söz konusu oikonimin Kengerli topluluğunun kollarından biri olan Halhal topluluğunun etnoniminden türediğini ileri sürmektedir. Bu versiyona göre, Kengerli halkının Halhal kolu, köyün şu anda bulunduğu bölgeye kalıcı olarak yerleştikten sonra, yeni yerleşime kendi etnik-sosyal adlarını vermişlerdir. Bu sırada, etnik isimden köy ismine geçiş süreci gerçekleşmiştir. Zamanla, günlük dilde ve kademeli olarak resmi adlandırmada, "Halhal" yer adının son hecesindeki sesli ve sessiz harfler düşmüştür. Dilbilimde buna apokop (son sesin düşmesi) veya hece indirgemesi denir. Bu açıklama doğrultusunda, Halhal köyünün adının doğrudan Kengerli soy birliğinin Halhal kolunun etnoniminden, indirgeme yoluyla türemiş olduğu ileri sürülebilir.

Üç hipotezi de destekleyen gerçekler var. Gerçek şu ki, Güney Kafkasya'da, özellikle Kafkas Albaniyasın`da yaşayan 26 kabileden biri Gargarlardı. Gargarların Türkçe konuştuğuna dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Öte yandan, XIII.-XIV. yüzyıllarda Moğol İmparatorluğu'nun Nahçıvan topraklarını yönettiği ve birçok Moğol prensi ve saray kadınının Nahçıvan'ı ikamet yeri olarak seçtiği gerçeği de var. Bu yüzyıllarda çok sayıda Moğol ve Türk kabilesi Nahçıvan

topraklarına yerleşmiştir. Halha-Moğolların oluşumunda önemli rol oynayan Celayir ve Kengeratların da bu kabileler arasında olduğu doğrulanmıştır. Kengeratlar, Moğollar tarafından Moğol değil, Türk olarak algılanmış ve Süvari savaşçıları olarak ün kazanmışlardır. Bu durumda, Kafkasya'da ve Rus İmparatorluğu'nda süvarileriyle ünlenen Kengerliler ile Kengeratlar arasında bir bağlantı var mı? Kengerlilerin bir parçası olan Halhallar, Halhaların halefleri midir? Her üç versiyonun da dilbilimsel açıdan bir açıklaması olsa da, yukarıdaki sorulara kesin cevaplar, etnojenez tarihiyle ilgilenen araştırmacıların çalışmalarının sonucu olabilir. Bununla birlikte, her üç durumda da açıklama, Halhal yer adının etno-onimik bir temelde oluşturulmuş bir yer adı olduğunu doğrulamaktadır.

3.7. Nahışnergiz Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Tarihsel açıdan Nahçıvan bölgesindeki en eski etno-oikonimlerden biri Nahışnergiz'dir. Alagözmezre köyü gibi, bu köyün adı da çeşitli değişikliklere uğramıştır. Tarihi kaynaklarda kaydedilen en eski köy isimlerinden biri Nahışnergiz'dir. XVIII. yüzyıla ait kaynaklarda köyün adı Nahçedeniz olarak geçmektedir. O dönemde köy, Sair Mevazi ilçesine bağlıydı(Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri, 2001: 105-106). XX. yüzyılın başlarında Nahçıvan'da çalışan yazar K.A. Nikitin de bu köyden bahsetmiş ve Nahçıvan'dan 7 verst uzaklıkta akan kaynaklardan birinin adını da kaydetmiştir (Bağırov, 2008: 166).

Birçok araştırmacı, yer adındaki "deniz" kelimesini bölgedeki nehirler ve kaynaklarla ilişkilendirmiştir. "Nahçe/Nahçı" bileşeninin çeşitli yorumları vardır; bunlardan biri de bu ismin Nahçı kabileleriyle ilgili olmasıdır. Firudin Rzayev, Nahçedeniz veya Nahşınergiz'in, Nahçıvancık, Nahdam, Nehrem, Nehecir, Naharbaşı Camii ve Nağdı Pınarı gibi "Naher" Türklerinin isimleriyle de ilişkili olduğunu iddia etmektedir (Rzayev, 2013: 126).

Bizim görüşümüze göre, Nahşınergiz oikonimi, dilbilimsel açıdan çok katmanlı tarihsel fonetik değişimlere uğramış nadir etnotoponimden biridir. Tarihsel Nahçe-Deniz biçimi, başlangıçtaki yapıyı daha net yansıtırken, Nahşınergiz biçimi uzun süreli sözlü gelenek, lehçe etkisi ve fonetik asimilasyon süreçlerinin ürünüdür. Tarihsel kaynaklarda kaydedilen Nahçe-Deniz biçimi, morfolojik açıdan üç ana bileşenden oluşmaktadır. Birinci bileşen olan "Nah", Türk etnosunun adıdır, yani Nah/Naxer kabilesinin adıdır ve toponimin kökünü oluşturur. İkinci bileşen olan "-çı/-çe" ise bir aidiyet ekidir; bu morfem, eski Türk dilinde "ait olma, bağlılık" anlamına gelir. Üçüncü bileşen olan deniz, sözcüksel bir birimdir ve burada büyük bir su kütlesi anlamında değil, pınar ve nehir anlamında anlamsal daralma sonucu kullanılmıştır. Dolayısıyla, Nahçe + deniz kombinasyonu "Naher kabilesine ait bir su/pınar yeri" anlamına gelir. Bu yapı, etnotoponim modeline tamamen uymaktadır; bir etnonim ve coğrafi terimin birleşimine dayalı olarak oluşturulmuş bir yer adıdır.

İki tarihsel biçim arasındaki fonetik mesafe büyük görünse de, bu durum ardışık ses değişimleriyle açıklanmaktadır. İlk önemli fonetik olay ç - ş değişimidir. Bu, dilbilimde deaffrikasyon olarak adlandırılan bir süreçtir. Affrikat "ç", zamanla sürtünmeli "ş"e dönüşmüştür. Bu geçiş, Türk dillerinde yaygın bir olgudur. Azerbaycan dilinin lehçelerindeki yahşi/yahçı, çeki/şeki gibi paralellikler bu fonetik yakınlığı açıkça göstermektedir. Sonuç olarak, Nahşe (Naxşe) biçimi Nahşı (Naxşı) biçimine dönüşmüştür. İkinci değişim ise e - ı sesli harf geçişidir. Bu bir sesli harf gerilemesi olayıdır. Bu süreçte, arkaikleşme sonucu ön sesli harf e, arka sesli harf ı ile değiştirilmiştir. Bu süreç Azerbaycan lehçelerinde sıklıkla gözlemlenir. Böylece, Nahçe biçimi Nahşe biçimine dönüşmüştür.

Oikonimin ikinci bileşeni olan "deniz"in "nergiz"e dönüşümü daha karmaşık bir fonetik zincir boyunca gerçekleşti. İlk aşamada, ünlüler arası konumdaki "d" ünsüzü zayıfladı ve kelimenin kaynaşması sırasında düştü. Sonraki aşamada, bir metatez olayı meydana geldi. Burada, sesli ünsüzler "n" ve "r" yer değiştirdi. Bu, Türk dilleri için geleneksel bir fonetik süreçtir. Daha sonra,"

n" ve "r "arasına geçiş ünsüzü olarak "g" epentez oluştu, yani telaffuz kolaylığı için iki sesli ünsüz arasına yeni bir ünsüz eklendi. Son aşamada, fiilden önceki konumda protetik ünsüz "n"- artırıldı, hece sınırları tekrar bölündü ve "nergiz" formu oluştu.

3.8. Nehecir Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek bölgesindeki Naherler veya Nahçı kabileleriyle ilişkilendirilen bir diğer yer adı da Nehecir'dir. XVIII. yüzyılın başlarına ait Osmanlı kaynaklarında Nehecir, Sair-Mavazi bölgesinin köylerinden biri olarak geçmektedir (Kəlbizadə, 2016: 135). XX. yüzyılın başlarında Nahçıvan'ı ziyaret eden Rus yazar K.N.Smirnovun, Nehecir köyünden bahsederken, burayı Kengerlilerin yaşadığı yerleşim yerlerinden biri olarak kaydetmiştir (Smirnov, 1999: 16). Kaynakta, bu köyde Kengerli kabilesinin Salahlı boyuna mensup Azerbaycanlıların ve Zilan Kürtlerinin yaşadığı belirtiliyor. Ayrıca, köyün bulunduğu bölgenin dağlık olduğu ve su kıtlığı yaşandığı, bölgede eski yerleşim yerlerine ait birçok kalıntının bulunduğu da ifade ediliyor. B.Budaqov, Q.Qeybullayev gibi yazarlar Nehecir adını Nuh peygamberle ilişkilendirmiş, yer adını "Nuh" ve Farsça "cir" (yamaç, eğimli yer) kelimelerine dayanarak açıklamaya çalışmış ve bu yer adının "Nuh'un yamacı" anlamına geldiğini yazmışlardır (Budaqov & Qeybullayev, 2004: 96). Ancak, Nahçıvan topraklarındaki eski bir Türk yer adında "cir" gibi Farsça kökenli coğrafi bir terimin yer alması için yoğun Farsça dil teması gereklidir ki bu, Nahçı kabilelerinin yaşadığı dönem için geçerli değildir. Nehrem kelimesinde olduğu gibi, Nahçı kabileleriyle ilgili bileşen açıkça görülebilir ve bu yer adı üzerine yapılacak derinlemesine araştırmalar, mevcut etimolojisinden farklı etnolojik hipotezler ortaya koymamıza olanak sağlayabilir.

Araştırmacı Firudin Rzayev, Nehecir yer adını Nahçı kabilelerinden biri olarak belirtmiştir (Rzayev, 2013: 126). Düşüncemize göre Nehecir yer adının ilk biçimi Nahçı-er idi. Bu biçim, morfolojik açıdan iki ana bileşenden oluşmaktadır. Birinci bileşen, etnonim kökü Nahçı olup, doğrudan Nahçı/Naher kabilelerinin adını yansıtmaktadır. İkinci bileşen olan er ise, Türk dillerinin sözlüğünde "cesur, savaşçı, yiğit adam" anlamına gelen arkaik bir kelimedir. Dolayısıyla, Nahçı + er kombinasyonu "Nahçı kabilesinin cesur adamları" veya "savaşçı Nahçılılar" olarak yorumlanabilir. İlk Nahçı-er biçiminden tarihsel Nehecir biçimine geçiş, bir dizi ardışık fonetik değişim yoluyla gerçekleşmiştir. İlk önemli değişim, "a"dan "ə"ye geçiştir. Bu bir damaklaşma veya öne geçiştir. Arka ünlü "a", ön ünlü "ə"ye dönüşmüştür. Bu tür bir ses değişimi, arkaik Türk kökenli kelimelerin daha sonraki dillere asimile edilmesi durumunda sık görülen bir olaydır. İkinci değişiklik ise ı'dan ə'ye geçiştir. "Nahçı" kelimesinin ikinci hecesindeki "ı" ünlüsü de öne kayarak "ə"ye dönüşmüştür. Başka bir deyişle, ses uyumu yaratmak için ünlüler aynı telaffuz bölgesine, yani öne yönlendirilmiştir. Ünsüz sistemindeki en önemli değişiklik, ç'den h'ye geçiştir. Bu süreç doğrudan değil, aşamalar halinde gerçekleşmiştir. İlk olarak, affrikat "ç" sürtünmesiz hale gelerek "ş" sürtünmeli ünsüz olmuştur, ardından "ş" sürtünmeli ünsüzünün artikülasyonu azalmış ve son olarak "h" gırtlak sürtünmeli ünsüzü olmuştur. Bir sonraki fonetik olay, "x" ünsüzünün düşmesidir. "Nax" kökündeki "x" sesinin, ünlüler arası mesafenin zayıflaması sonucu kelimenin fonolojik yapısından ayrıldığını varsayabiliriz. Son ünsüz değişimi ise "ər" → "cir" geçişidir.

Böylece, Nehecir yer adı, dilbilimsel açıdan karmaşık bir fonetik dönüşüme uğramış etnotoponimden biridir. Nahçıer'in ilk biçimi, damaklaşma, sürtünme, ünsüz düşmesi ve ekleme gibi ardışık fonetik süreçler sonucunda zaman içinde günümüzdeki Nehecir biçimine dönüşmüştür. "Nuh'un yamacı" gibi halk etimolojisine dayalı açıklamalardan farklı olarak, etnotoponimik yaklaşım, hem bölgenin tarihsel etnik yapısı hem de karşılaştırmalı toponimi açısından daha tutarlı bir etimoloji sunmaktadır. Toponim, Nahçıvan bölgesinin Türkçe konuşan etnik tarihinin en eski katmanlarından birini günümüze taşıyan dilsel bir anıttır.

3.9. Payız Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek bölgesindeki en ilginç toponimlerden biri de Payız köyünün adıdır. Bu yer adının, XVIII. yüzyılın XX'li yıllarında derlenen "Nahçıvan sancağının müfessal defteri"nde rast gelmekteyiz (Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri, 2001: 125-126). Uzun yıllar boyunca bu yer adı "payızlık ekim alanı" anlamında açıklanmıştır. Ancak Azerbaycan yer adları ansiklopedik sözlüğünün ikinci cildinde konu tamamen yanlış yönlendirilmiş ve yer adının Farsça olarak açıklanması girişiminde bulunulmuştur. Aynı sözlük, Payız köyünün *"dağın eteğinde yer aldığını... Aslında köyün adının, "uç, son nokta, etek, ayak, dip" anlamına gelen İran dilindeki payiz kelimesinden geldiğini belirtmektedir. Köy gerçekten de dağın eteğinde yer almaktadır"* (Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti, c. II, 2007: 150) .

Elbette, böyle bir açıklamayı kabul etmek imkansızdır. Yazar, Babek bölgesinin etnotarihine aşina olsaydı, Payız ve komşu Cehri köylerinin, bölgedeki Türk kabilelerinin yüzyıllar boyunca gösterdiği çeşitliliğin iki örneği olduğunu açıkça bilirdi. Kıpçak Türkleri, Cehri nüfusunun etnogenezinde önemli bir rol oynamış, Oğuz Türkleri ise Payız köyünün nüfusunun etnogenezinde önemli bir rol oynamıştır; bu durum, sonraki dönemde iki köyün nüfusu arasındaki karşılıklı ilişkilerde de yansımıştır. Bu nedenle, köyün adını açıklarken, Oğuz kabileleriyle olan bağlantı meselesi dikkat merkezinde tutulmalıdır. Verilen yer adının yapısal-anlamsal analizi, iki bileşenli (iki parçalı) bir yapıya sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Burada ilk bileşen Pay/Bay/Bey, ikinci bileşen ise Iz/Uz kısmıdır. Her iki bileşen de fonetik dönüşümlere (ses değişiklikleri) ve fonetik asimilasyona (ses değişimi) uğramıştır. "Pay" bileşenini bey veya bay şeklinde yeniden oluşturmak mümkündür. Tuncer Gülensoy, bey/bay kelimesinin Türk dilinin en eski katmanlarından beri var olduğunu ve "zengin, güçlü, büyük, hükümdar, efendi" anlamlarında kullanıldığını yazmaktadır (Gülensoy, 2024: 208). Deniz Karakut'un araştırmasına göre, eski Türk dilinde bey/bay "büyük, hükümdar, lord" anlamında kullanılmış, ancak bu han'dan daha düşük bir hükümdarı ifade etmiştir (Karakurt, 2011: 103). Dolayısıyla, Payız yer adındaki "Pay/Bay/Bey" bileşeni, köyde yerleşik nüfusun (beyli, ağalı) sosyal statüsünü veya aşiret liderinin konumunu ifade eder. Yer adının ikinci bileşeninin ilk biçimi "uz" idi. Bu durum, Oğuz etnoniminin fonetik dönüşümü sonucu ortaya çıkmıştır. Ortaçağ Bizans kaynaklarında Oğuzlardan bahsedildiğinde "Uz" olarak adlandırıldıkları bilinmektedir (Shukurov, 2016: 35)

Payız'ın, komşu Cehri köyünde yaşayan Kıpçak Türkleri tarafından bu köye verilen isim olması muhtemeldir. Çünkü Oğuz dilinde "g", "ğ", "q", "k" ünsüzleri korunurken, Kıpçak dillerinde bunların düşmesi gözlemlenmektedir. Oğuz → Uz dönüşümü, ünlü kaybı ve ünsüz azalması (ünlü ve ünsüzlerin basitleştirilmesi) sonucu meydana gelmiştir. Böylece, yerel köylülerin "Bey Oğuz" olarak adlandırdığı köy, Cehri'deki Kıpçaklar tarafından "Pay-uz" olarak adlandırılmıştır. Oğuz kelimesinin bu tür dönüşümleri, "Guz iligesi", "Guz çay", "Guzkend", "Uzkend" gibi coğrafi isimlerde de bulunur. Bu kısaltmaların her biri Oğuz anlamına gelir. Payız veya Bey-uz yer adı, bu bölgeye yerleşmiş Oğuz kabilelerinin sosyal statüsünü ve etnik aidiyetini ifade eder. Yer adı, "Oğuz (Uz) topluluğunun Beyleri" veya "Uz Beylisi" anlamına gelir. Etnik yer adı kategorisine girer ve unvan+etnik ad yapısına sahiptir. Yer adında gözlemlenen fonetik değişiklikler, Türk dillerinin lehçesel düzenliliklerine karşılık gelir. Payız (Bey-uz) yer adı, Nahçıvan bölgesi, Babek bölgesi topraklarında Oğuz Türk kabilelerinin tarihsel yerleşimine dair bir onomastik tanık olarak kabul edilebilir.

3.10. Sirap Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Nahçıvan onomastiğinde Sirab yer adının semantik anlamı konusunda yerleşik ve bilimsel olarak kabul görmüş bir görüş olmasına rağmen, bir dizi etnonimik çalışma Sirab kelimesinin yeni analizlerine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Özellikle, köy adının Ortaçağ kaynaklarında farklı şekillerde (Serab, Serav, vb.) kaydedilmiş olması (Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri, 2001:103-104) yapısal semantik analizini gerektirmektedir. Önceki çalışmaların çoğunda, Sirab

yer adı hidrotoponimler (suyla ilgili yer adları) kategorisine dahil edilmiş ve "suyun bol olduğu yer" olarak açıklanmıştır. Bu açıklama daha çok çarpıtılmış halk etimolojisiyle ilgilidir. Bununla birlikte, Qiyasəddin Qeybullayev, Azerbaycan Türklerinin etnojenezine (etnik kökenine) katılan kabileler arasında Sir/Sirakları da zikretmiştir. Araştırmaları, Şirak kabilesinin Albanya topraklarına yerleşmiş Türkçe konuşan bir kabile olduğunu göstermektedir. V. ci yüzyılın yazarı Feofilakt Simokatta, Atropatena (Güney Azerbaycan) topraklarında Siragan adında bir yerleşimin varlığından bahsetmiştir. Tarihi kaynaklar, aynı kabilelerin Muğan bölgesine de yerleştiğini doğrulamaktadır (Qeybullayev, 1994: 166). Bu bilgi, Sirab yer adındaki "sir" bileşenine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamızı da sağlamaktadır. Bu yer adının iki bileşenli (iki parçalı) analizi, Sirab kelimesinin ilk kısmının Sir/Sirak etnonimi olduğunu ve "ab" bileşeninin eski Türk dillerinde ikametgah, vatan, yerleşim yeri anlamına geldiğini ve modern Azerbaycan Türkçesinde "ev" olarak kullanıldığını göstermektedir. Sirak/Şirak'ın "sir" biçimine girmesi, Kafkas ve Anadolu coğrafyasındaki yer adları için de tamamen normaldir. Sir/Sirak etnoniminin fonolojik alloformları (ses varyantları) Güney Kafkasya'nın yer adları sisteminde yaygındır. Bu fonetik varyasyon, Türk dillerindeki tipik s ≈ ş ≈ ç (sibilant ikamesi) süreçlerini yansıtır. Dolayısıyla, Sirab oykoniminin etimolojik yeniden yapılandırılması, "Sir/Sirak + ab/ev" yapısına sahip bir etno-oykonim olduğunu göstermektedir.

3.11. Şekerabad Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

MÖ 8.-7. yüzyıllardan itibaren, Nahçıvan toprakları da dahil olmak üzere Araz nehri ovaları, Mesket, Sak ve İskit kabilelerinin akınına uğramış ve bölge, özellikle Sak kabileleri için bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Babek bölgesinde Sakların izlerini taşıyan yerleşim yerlerinden biri de Şekerabad'dır. Bu ismin etimolojisi uzun yıllar boyunca yanlış yorumlanmış, çeşitli araştırmacılar anlamını "tatlı karpuzların yetiştiği bir köy" veya "Şekar adında bir kişi tarafından kurulan bir köy" olarak açıklamışlardır. Bu iddiaları ilk ortaya atan yazarlardan biri K.N. Smirnov'dur. Bir yandan köyün adının buraya yerleşen ilk kişinin adıyla ilişkili olduğunu, diğer yandan ise burada yetişen karpuzların çok tatlı olmasıyla ilişkilendirdiğini yazmıştır (Rzayev, 2013: 53) Daha sonraki dönemde, bazı araştırmacılar Şekerebad oikonomisini "Şeker adında bir kişi tarafından kurulan köy" olarak açıklamışlardır (Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti, c. II, 2007: 211). Araştırmamız, Sakların veya Sakarların, Oğuz grubundan Türk halklarının etnojenezinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Örneğin, Türkmenlerin alt etnik gruplarından biri olan Sakarlar, XX. yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarına kadar isimlerini ve kimliklerini korumuşlardır (Vinnikov, 1959: 107). Sakarlar kendilerini Salur kabilelerinden biri olarak kabul eder ve Tekin kabileleriyle yakın akrabalık bağları vardır. Bu açıdan bakıldığında, iki versiyon üzerinde durulabilir. Birincisi, köyün adının, Hristiyanlık öncesi dönemde Sakların bölgeye yerleşmesi sonucu oluştuğudur. Önceki çalışmalarımızdan birinde belirttiğimiz gibi, bu durumda köyün adını Sak+er+bad bileşenlerine ayırarak, onu "Saksların vatanı" olarak açıklamak mümkündür. Bu modelde, Sak etnonimi, Türkçedeki er ("cesur, adam") kelimesi ile aynı kökenden gelen “Bodun / badın” (“halk”) kelimesinin birleşiminden oluşmaktadır. Sekerebad'ın Şekerabad'a dönüşümü sırasında, ardışık birkaç fonetik süreç gerçekleşmiştir. İlk ve en önemli süreç damaklaşma, yani "s" ünsüzünün "ş" ünsüzüne dönüşmesidir. Bu değişim, pozisyonel asimilasyonun sonucudur: "s" ünsüzü, kendisini takip eden ön ünlü ə'nin etkisiyle damağa doğru kaymıştır, böylece geriye doğru bir asimilasyon süreci gerçekleşmiştir. İkinci süreç ise sesli öne kayma olarak adlandırılır. Türk dillerinin uyum yasasının etkisiyle, kök hecedeki arka ünlü "a", ön ünlü "ə"ye dönüşmüş ve sonuç olarak "Sak-" kısmı "Şek-" şeklini almıştır.

İkinci olasılık ise, XI.-XII. yüzyıllarda Oğuz kabilelerinin batıya, Kafkasya ve Anadolu'ya göçü sırasında, savaşçı kabilelerden biri olan Sakarların bir kısmının Nahçıvan topraklarına gelmesi ve orada aynı dili konuşan diğer Türk kabilelerinin yaşadığını görerek Nahçıvan şehrinin yakınlarına yerleşmesidir. Selçuklu döneminde aktif olarak kullanılan ve Farsçada yerleşim yeri anlamına gelen "abad" kısmı, Sakar ismiyle birleşerek Sekerabad adını oluşturmuştur. Zamanla Sekerebad, Şekerabad'a dönüşmüştür. Bu modelde de birkaç fonetik değişiklik gözlemlenmektedir. Burada

da ilk süreç yukarıda bahsedilen damaklaşmadır. Kelimenin başındaki "s" ünsüzü, ön sesli harf "ə"nin yanına yerleşerek "ş" ünsüzüne dönüşmüştür. Buna paralel olarak, ses ilerlemesi süreci de başladı ve Azerbaycan Türkçesinin uyum yasasının gereklerine uygun olarak arka ünlü "a", ön ünlü "ə" ye dönüştü. Bu süreçler, Azerbaycan dilinin tarihsel fonetiğinde son derece sistematiktir. Dolayısıyla, Şekerebad'ın Türk kabilelerinin isimlerine dayalı olarak oluşturulmuş bir etnotoponimden oluştuğu kesin olarak söylenebilir.

3.12. Vayhır Köy İsminin Yapısal-Anlamsal Analizi.

Babek bölgesinde etno-oikonim olarak dikkat çeken yer adlarından biri de Vayhır'dır. XX. yüzyılın başlarında Nahçıvan ve Şerur-Dereleyiz bölgelerinde Vayhır köyleri bulunmaktaydı. V.Qriqoryev, yıkılan köyler arasında Vayhır köyünden bahsetmektedir(Qrigorev, 1833: 138). 1727-1728 yıllarına ait kaynaklarda, Şerur bölgesindeki Abbas kışlak köyünün bir diğer adı da Vayhır'dır (Bağırov, 2008: 239). Aynı zamanda, Aşağı Parçı olarak da bilinen Vayhır köyü de Karbi bölgesinde mevcuttu. 2007 yılında Şerur bölgesindeki yerleşim yerleri arasında aynı isimde bir köy kayıtlı olmasına rağmen, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin mevcut idari-siyasi haritasında sadece Babek bölgesindeki Vayhır köyü gösterilmektedir. V. Qriqoryev, köy topraklarında Kengerlilerin Halhallı soyundan gelenlerin yaşadığını belirtmektedir (Qrigorev, 1833: 32).

K. N. Smirnov köyün adını şu şekilde açıklamaktadır: "*Vay - çeşme ve "hur" - içmek. Burada bir kükürt kaynağı vardır ve onun suyu içilmelidir"* (Smirnov, 1999: 51) A. Bağrov, mekânın adının kengerlilere ait tire adıyla bağlantılı olduğunu yazıyor. Bu görüşünü Vayhır isimli köylerin tamamında maden suyu kaynağının bulunmamasına dayandırmaktadır (Bağırov, 2008: 200). Bizce A. Bağırov'un görüşü daha doğrudur. Rus araştırmacı V. Qriqoryev de Vayhır köyünde Kengerli soyundan gelenlerin yaşadığını kaydetti. F. Rzayev ayrıca köyün adının "bay ogur"-"oğuz beyi" anlamına gelen etno-oikonym olduğunu belirtmektedir (Rzayev, 2006: 147). Vayhır köyünün bulunduğu bölgede yaygın olan pek çok toponim (Payız- "bay uzlar", Kızıldağ veya "Quz/Oğuz el dağ") dikkate alındığında Vayhır'ın "Bay ogur"/ şeklinde açıklanması en ikna edici versiyondur. Ancak Ogurlar ile Oğuzlar aynı kökten olsalar bile onları Oğuz yapmak yani Vayogur/Bey ogur'u "Oğuz beyleri" anlamında değil, "Ogur beyleri" anlamında açıklamak gerekir.

Payız civarına yerleşen Bey Uzlardan ayrılan Bey Ogurları köylerine bu ismi vermişlerdir. Türk araştırmacı Hayrettin İhsan Erkoç, Oğuzlar ve Ogurlar hakkında şunları yazıyor: *"Oğuz adını taşıyan bir diğer Türk halkı da 5-7. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Oğurlardı. Oğur ismi bu grubun konuştuğu Türk lehçesindeki z → r ses değişiminden doğmuştur ve aslında Oğuz ismiyle aynıdır. Ancak Oğuzlar daha sonraki Seyhun'la tam olarak aynı halk değildi. Oğuzlar; Hun döneminde atalarını paylaşsalar da daha sonra farklı bir konuma sahip olmuşlardır"* (Erkoç, 2021: 719). Yazar, bu fikirlerini ortaya koyarken P.B. Qolden gibi önde gelen Türkologlara atıfta bulunmuştur. Altın, İ. Kafesoğlu, İ. Zimonyi. Dolayısıyla, Vayhır toponiminin etimolojik analizi, bu kelimenin morfolojik olarak iki bileşenin birleşiminden oluştuğunu göstermektedir: Türkçe sözcük birimi bay ("beyefendi, bey, zengin") ve "oqur" etnonimi. Bay+oqur dizilimi "ogur beyler" anlamına gelir.

Bay+ogur birleşiminin Vayhır biçimine dönüşümü, uzun tarihsel ve fonetik süreçlerin sonucudur. İlk süreç, Türk dillerine özgü olan, kelimenin başındaki "b" ünsüzünün "v" ünsüzüne dönüşmesi olan yumuşamadır. Patlayıcı ünsüz "b", ünlüler arası ortamın ve zayıf vurgu konumunun etkisiyle sürtünmeli ünsüz "v"ye dönüşmüş ve "Bay-" → "Vay-" dönüşümüne yol açmıştır.

İkinci süreç ise senkop, yani vurgusuz konumdaki bir ünlünün düşmesidir. Ogur morfeminin ilk hecesindeki bu ünlü, vurgusuz konumda küçülmüş, giderek zayıflamış ve kelimeden düşmüştür. Bu, Azerbaycan dilinin tarihsel fonetiğinde, özellikle çok heceli ödünç kelimelerde ve etnonimlerde sistematik olarak gözlemlenen bir olgudur.

Üçüncü süreç, asimilasyon temelinde meydana gelen ünsüz değişimidir. Oqur morfeminin sonundaki "r" ünsüzü korunmuş, ancak -qu- kısmındaki damak ünsüzü "q", kendisinden önceki ve sonraki fonetik ortamın etkisiyle bir sürtünmeli ünsüzleşme sürecine girerek "x" ünsüzüne dönüşmüştür. Böylece Vayhır, Bay+ogur yani "Ogur beyleri" anlamına gelen bir etno-oikonim haline gelmiştir.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, yapılan araştırmalar, Babek bölgesindeki etno-oikonimlerin Nahçıvan bölgesinin zengin tarihi ve etnik mozaiğini yansıttığını göstermektedir. İncelenen oikonimlerin büyük çoğunluğu, tarih boyunca bu bölgede yaşamış Midyan, Atropatene, Albanya kabileleri gibi çeşitli kabilelerin ve etnik grupların yanı sıra Oğuz/Ögur/Uz, Kengerli, As, Nahçı, Sak, Massaget, İskit ve diğerlerinin izlerini korumakta ve bölgenin çok katmanlı etnik tarihini anlatmaktadır. İlginç bir nokta, Babek bölgesinde kaydettiğimiz etno-oikonimlerin neredeyse tamamının Türk dillerinde olması veya Türk kabileleriyle ilişkili olmasıdır. Oğuzlar burada özel bir yere sahiptir. Babek bölgesinin etno-oikonimlerinin yapısal analizi, kelime oluşum modelleri açısından da ilginç eğilimler ortaya koymuştur. Yer adlarının, etnonimin doğrudan oikonimleştirilmesi (Hacıvar, Didivar, Halhal), etnonime dayalı yeni birimlerin oluşturulması ve hidronimik topoformantların eklenmesi (Nahşınergiz, Serav), etnonime sıfat bileşenlerinin eklenmesi (Payız, Vayhır, Nehecir) ve ayrıca aidiyet ekleri ile topoformantların birleşimi (Badaşgan) yoluyla oluştuğu açıktır.

Özellikle Babek bölgesindeki bazı oikonimlerin (örneğin, Halhal ve Şekerebad) aynı anda farklı etnik kökenlere sahip olması dikkat çekicidir. Bu durum, geçmişte bu bölgelerde farklı etnik grupların yer değiştirdiğine veya birlikte yaşadığına dair tarihsel bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Bu nokta, yalnızca dilbilimsel çalışmalarla değil, aynı zamanda tarihsel ve etnolojik bir bağlamda yürütülen çok disiplinli çalışmalarla da tam olarak ortaya çıkarılabilir. Genel olarak, bu bölümün sonuçları, etno-oikonimlerin yalnızca dilbilimsel bir olgu değil, aynı zamanda günümüz Babek bölgesinin tarihsel coğrafyası, etnografisi ve arkeolojisi için de önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Bunların sistematik olarak incelenmesi, Azerbaycan'ın, özellikle Nahçıvan bölgesinin eski nüfusu, kabile hareketleri ve yerleşim tarihi hakkında temel bilgiler edinmemizi ve hipotezler ortaya koymamızı sağlamaktadır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI
Araştırmacının araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

YAZAR KATKISI
Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesi yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ETİK KURUL BEYANI
Bu araştırma yazılı belge ve eserler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

Azərbaycan toponimləri. Ensiklopedik lüğət. (1999). Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası.

Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti (Cild I). (2007). Bakı: Şərq-Qərb.

Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti (Cild II). (2007). Bakı: Şərq-Qərb.

Bağırov, A. (2008). *Naxçıvan oykonimləri (1590-2007-ci illərin materialları əsasında)*. Bakı: Nurlan.

Bağırov, A. (2012). *Onomologiya problemləri* (Cild II). Bakı: Elm və təhsil.

Bağırov, A. (2015, noyabr 4). "Kitabi-Dədə Qorqud"da işlənən Naxçıvan toponimləri. *Azərbaycan qəzeti*, s. 7.

Baxşıyeva, T. (2010). *Qafqazın türk mənşəli toponimləri*. Bakı: Avropa.

Budaqov, B. (1994). *Türk uluslarının yer yaddaşı*. Bakı: Elm.

Budaqov, B., & Qeybullayev, Q. (2004). *Naxçıvan diyarının yer yaddaşı*. Bakı: Nafta Press.

Erkoç, H. (2021). Erken oğuzlar. H. Erkoç (Ed.), *Kökler, yay çeken kavimlerin şafağı. Dil, Arkeoloji, Tarih, Antropoloji, ve Etnografya İşığında Altay halklarının kökeni* içində (ss. 719-767). Ankara: Ötüken.

Ələkbərli, F. (2021). *Turan sivilizasiyasına giriş: Turan məfkurəsi və Tanrıçılıq*. Bakı: Elm və təhsil.

Əsgərov, N. (2002). *Azərbaycan hidronimləri*. Bakı: Təhsil.

Gülensoy, T. (2024). Bir etimolojik sözlük üzerine notlar (Sevan Nişanyan, Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü). *Türk Dili*, *108*(627), 204-222.

Hacıyev, T. (1984). Azərbaycanın qədim onoastikasına dair. *Azərbaycan filologiyası məsələləri*, (II), 125-136.

Karakurt, D. (2011). *Türk söylence sözlüğü*. Ankara.

Kəlbizadə, E. (2016). *Naxçıvanın tarixi coğrafiyası (XII-XVIII əsrin I yarısı)*. Naxçıvan: Əcəmi.

Məhərrəmova, C., & Camal, R. (2025). Kəngərli və Babək rayonlarının etnooykonimlərində Kəngərli tayfa izlərinin müqayisəli təhlili. *Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Əsərlər Jurnalı*, (03), 9-13.

Məhərrəmova, C. (2019, noyabr 19). Buzqov etnotoponimi: “Kov”, yoxsa “Bus” tayfaları. *525-ci qəzet*. https://525.az/news/129815-buzqov-etnotoponimi-kov-yoxsa-bus-tayfalari saytından götürülmüşdür.

Məhərrəmova, C. (2020). Babək rayonu etnooronimlərinin linqvistik xüsusiyyətləri. *Proceedings of IV International Scientific Conference of Young Researchers* içində (ss. 15-18). Baku: Baku Engineering University.

Məhərrəmova, C., & Camal, R. (2025). Naxçıvanın bir qrup oykonimlərində qoşadlılıq məsələsi. *Axtarışlar*, (1), 105-109.

Naxçıvan folkloru antologiyası (Cild II). (2011). Naxçıvan: Əcəmi.

Naxçıvan Muxtar Respublikası şəhər və rayonlarının inzibati ərazi bölgüsündə qismən dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. (2003, mart 1). *E-qanun*. https://e-qanun.az/framework/2125 saytından götürülmüşdür.

Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri. (2001). Bakı: Elm.

Protokol заседания IV сессии (IX съезда) ЦИК Нахичеванской Автономной Советской Социалистической Республики [Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası MİK-nin IV sessiyasının (IX qurultayının) iclas protokolu]. (tarixsiz). Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Arxivi (Fond 40, siyahı 1, iş 348).

Qeybullayev, Q. (1994). *Azərbaycan türklərinin təşəkkülü tarixindən*. Bakı: Azərnəşr.

Rzayev, F. (2006). *Qədim Şərur oykonimlərinin mənşəyi* (Cild I). Bakı: Kitab aləmi.

Rzayev, F. (2013). *Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən* (Cild I). Bakı: ADPU.

Rzayev, F. (2017). *Naxçıvan əhalisinin etnogenizi tarixindən* (Cild II). Bakı: ADPU nəşriyyatı.

Shukurov, R. (2016). *The Byzantine Turks, 1204–1461*. Leiden & Boston: Brill.

Təhmasib, M. (2005). *Məqalələr*. Bakı: Elm.

Vəliyev (Baharlı), M. (1993). *Azərbaycan*. Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı.

Verdiyev, İ. (2025, dekabr 3). Xalxal toponimi barədə nə bilirik? *Ədəbiyyat və incəsənət portalı*. https://www.edebiyyatveincesenet.az/goez-llik/item/25970-khalkhal-toponimi-baraedae-nae-bilirik saytından götürülmüşdür.

Винников, Я. [Vinnikov, Ya.]. (1959). Поездка к туркменам-сакар [Sakar türkmənlərinə səfər]. *Советская этнография*, (3), 107-114.

Ворошил, Г. [Voroşil, G.]. (1984). Азербайджанские палеотопонимы в Закавказских источниках [Zaqafqaziya mənbələrində Azərbaycan paleotoponimləri]. *Вопросы Азербайджанской филологии*, (2), 136-150.

Гейбуллаев, Г. [Qeybullayev, Q.]. (1991). *К этногенезу Азербайджанцев* [Azərbaycanlıların etnogenezinə dair]. Баку: Элм.

Григорев, В. [Qriqoryev, V.]. (1833). *Статистическое описание Нахичеванской провинций* [Naxçıvan əyalətinin statistik təsviri]. Санкт-Петербург.

Очир, А. [Oçir, A.]. (2016). *Монгольские этнонимы: вопросы происхождения и этнического состава монгольских народов* [Monqol etnonimləri: monqol xalqlarının mənşəyi və etnik tərkibi məsələləri]. Элиста: КИГИ РАН.

Пагирев, Д. [Paqirev, D.]. (1913). *Алфавитный указатель к пятиверстной карт Кавказского края* [Qafqaz diyarının beşverstlik xəritəsinin əlifba göstəricisi]. Тифлис: Типография К.П.Казловского.

Смирнов, К. Н. [Smirnov, K. N.]. (1999). *Материалы по истории и этнографии Нахичеванского края* [Naxçıvan diyarının tarixinə və etnoqrafiyasına dair materiallar]. Баку: Озан.

Шопен, И. [Şopen, İ.]. (1852). *Исторический памятник состояния Армянской области в эпоху ее присоединения к Российской империи* [Erməni vilayətinin Rusiya imperiyasına birləşdirilməsi dövründəki vəziyyətinin tarixi abidəsi]. Санктпетербургъ: Типографии Императорской Академии Наукъ.